

УКРАЇНОМОВНА ЛІТЕРАТУРА ХОЛМЩИНИ

Складна національна ситуація на Холмщині та Підляшші впливає на інтенсивний розвиток літературного процесу, що в цьому регіоні відбувається паралельно білоруською, українською, польською і «місцевою» мовами. Беремо до розгляду авторів, котрі творили як літературною мовою, так і своєю місцевою говіркою. Уся ця література є надзвичайно великим зусиллям з боку письменників у напрямку до національного самовизначення, входження до великої традиції з рівночасним збереженням своєї регіональної самобутності.

Серед найбільш відомих письменників з Холмщини варто виокремити поета, котрий писав говіркою рідного села, Степана Сидорука. Народився він 3 серпня 1919 року в селі Ставки біля Влодави і донині не змінив місця проживання. Степана Сидорук займався сільським господарством на власній землі, він донині є учасником місцевого громадсько-культурного життя. Він був молодіжним діячем, а згодом — радним гміни, займаючи посаду голови Комісії освіти та культури і гміні Ружанка. Письменник був дописувачем до «*Agrochemii*», «*Rolnika Lubelskiego*», «*Pszczelarstwa*». Після семи класів початкової школи Степан Сидорук закінчив рільничий курс. У себе в селі він організував аматорський гурток, який підготував, між іншим, водевіль «*Wesele z Różanki*», з яким підляські народні артисти їздили до Холма, Красноставу і Ченстохови. Село Ружанка лежить недалеко від села Ставки біля Влодави. Опис цього весілля і сценарій Степана Сидорука був виданий друком польською мовою 1986 року у Кракові під назвою «*Wesele różanieckie*» [16].

Протягом багатьох років Степан Сидорук співпрацював із Комітетом у справах радіо і телебачення. У своєму домі він має бібліотечний пункт, а ще є кореспондентом *Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego*. За досягнення в літературі письменника було прийнято до літературної секції товариства. Сидорук належить також до об'єднання народних умільців з центром у Любліні [13].

Сам письменник так відгукується про свою поетичну творчість: «Мій шлях у поезії, до писання веде через рідну хату, де у зимові вечори я слухав казок і співанок, які виконували сусіди та знайомі, що збиралися прясти й поговорити. Ця атмосфера в рідному домі мусила вплинути на вразливість й уяву молодого людини» [10, с. 11].

Степан Сидорук пише вірші польською та українською мовами. В його українськомовній творчості можна легко віднайти живомовні діалектні елементи, які походять із системи його рідної південнопідляської говірки. Сам поет так говорить про мову своїх творів:

Не скажеш матінко, що син твій не вдався,
що в рідним язиці співати не вмів [11, с. 23].

Польськомовні вірші Сидорука виходили друком у виданнях «*Kamena*» (Люблін), «*Regiony*» (Варшава) «*Biuletyn Informacyjny Stowarzyszenia Twórców Ludowych*» (Люблін), «*Zielony Sztandar*», «*Chłopska Droga*», «*Kurier Lubelski*» та у багатьох збірниках народної селянської поезії, які видавало упродовж багатьох років «Товариство народних умільців» (*Stowarzyszenie Twórców Ludowych*). Окремими збірками автор підготував польськомовні вірші і прозу «*Pod sokorzyną, pod jesionami*» (Люблін, 1988) [15], «*Wiersze wybrane*» (1991), а також збірник на релігійні теми «*Chleb nowej dojrzałości*» (1995) [14]. На думку дослідника Михайла Лесіва, «творчості Степана Сидорука притаманне метафізично-релігійне сприймання навколишньої дійсності та світу, в якому живе. Це одна з причин, мабуть, що він у конкурсах на народну релігійну поетичну творчість, організованих Люблінською Римо-католицькою Архідієцезією, здобував перші нагороди» [12]. Українськомовні вірші Степан Сидорук друкував на сторінках «Нашого слова», в чергових випусках «Українського календаря», «Над Бугом і Нарвою», в «Українському альманасі» (1996), а також в поетичній збірці «Над Бугом»,

яка була видана друком у видавництві УСКТ у 1983 році в упорядкуванні та зі вступним словом Михайла Лесіва [10].

Вірші Степана Сидорука мають пізнавальну й естетичну вартість. Можна їх також сприймати як безпосередній документ місцевого українсько-підлясько-холмського мовлення на захід від річки Буг [5, с. 5].

Цікаво охарактеризував найновішу рукописну збірку Степана Сидорука під назвою «Проминання» Остап Лапський: «Сидорукова збілочка «Проминання», 42 сторінки, у мене в руці, з якої я її не випустив, аж поки всю не прочитав, не збрешу, від початку до кінця, бо ж явилася вона мені трохи чи не історичним документом-свідченням Південного Підляшшя, потоптаного сусідським чоботом, як і сусідським чоботом потоптано моє Полісся — Берестейщину, себто близьку до Володарської земельки Кобринську землю» [7, с. 7].

Вірші Сидорука приваблюють натуральністю невимушеної ліричної рефлексії. Кружляють вони довкола народних локальних міфів, переказів, пригадують звичаї рідного села, однак автор виводить також проблематику зі своєю мірою життєвої філософії. Його творчій манері близька ритмічна і образна структура народних пісень.

Вірші Сидорука «полонять нас якоюсь природністю несилуваного ліричного роздуму та широкою гамою проблематики, що нею живе не тільки селянин, але й взагалі сучасна людина, яка хоче осмислити себе і навколишній світ. Земля, природа, пісня і людина — творець, що до всіх речей і явищ підходить з власною, часто філософською міркою — на це все постійно натрапляємо в тканині його віршів» [8, с. 248].

Свіжості цим строфам додають несподівані зблиски влучних метафор у стилі: «А з-під пера його, себто з-під сокири, щоденна радість життя виринає», або:

Викочу сонце посеред піль
Теплими віршами ліс обвішу [8, с. 249].

У поезії Степана Сидорука багато проблемних, рефлексійних віршів з філософським та релігійним осмисленням. Мова поезії — українська, однак із деякими діалектними підляськими вкрапленнями і авторськими неологізмами. У віршах письменника знаходимо прикмети рідної для нього говірки. В поодиноких словах виступають деякі фонетичні діалектні відмінності. Поезія Сидорука нагадує ритміку, стилістику української народної пісні. Більш докладно про це пише професор Михайло Лесів у статті «Про українсько-підлясько-холмські вірші Степана Сидорука та їх мовну форму» [6, с. 218].

До старшого покоління письменників Холмщини належить малознаний поет Петро Купрись. Народився він у надбужанських Костомолотах в хліборобській бідній сім'ї Параскеви та Михайла Куприсів у 1933 році. Згодом завдяки допомозі діда по материній лінії родина купила нове господарство з доброю землею у селі Строміва поблизу Луцька, і Куприсі переїхали туди. Там сусідами на хуторах були чеські колоністи з дітьми, з якими маленький Петрусь дуже здружився. Образ того села в ідеальній уяві заховав Петро аж до смерті, незважаючи на те, що 11-літній хлопчик ледве не загинув від знайденої в городі гранати, що страшенно покалічила йому ноги. Лікарі в Луцьку, а пізніше у Львові, ледве «відходили» його.

В 1957 році батьки, втікаючи від колгоспних злиднів, повернулися над Буг до рідних Костомолотів. Початкову школу Петро закінчив ще в Україні. Вчився він добре і був дуже ретельним учнем. Безпроблемно закінчив також загальноосвітній ліцей у Білій Підлясці у 1951 році, а потім закінчив факультет російської філології у Кракові. Мріяв про наукову працю, однак доля розпорядилася по-іншому. Десять років працював вчителем у різних школах Щецинського і Познанського воєводств. У 1966 році переїздить до Любліна, де до самої пенсії працює викладачем російської мови у Сільськогосподарській академії.

Поезії почав писати у кінці 50-х років українською, польською та кілька російською мовами. Серед улюблених тем: патріотична, інтимна, пейзажна. Багато писав про Батьківщину, в основному про Волинь, менше про Холмщину і Підляшшя. Петро Купрись займався також перекладацькою діяльністю. Переважно перекладав поезії з української на польську. Його перу належить перший переклад польською мовою «Енеїди» Івана Котляревського, який зберігся у рукописі. Переклади малих віршів часто вміщали часописи «Камена», «Sztandar Ludu», «Український календар».

Останні двадцять років свого життя Петро Купрись віддав кропіткій праці над вдосконаленням свого перекладу Шевченкового «Кобзаря». Через брак коштів ця праця так і не була видана друком [9]. Очікується видання найближчим часом. Помер поет і перекладач у Любліні в 2002 році, де і похований на православному кладовищі.

Знаний на Холмщині поет, драматург, перекладач і літературознавець Тадей Карабович народився 6 квітня 1959 року в Савині на Холмщині. Вищу освіту здобув у Люблінському університеті Марії Кюрі-Склодовської, працював у редакції газети «Наше слово» (Варшава). Автор збірок «Zapatrzenia» («Задимлення», 1985), «Вологість землі» (1986), «Біля вогню» (1990), «Кличу тебе, як ластівку» (1991), «Вибрані поезії» (2001), «Вже день нахилився до чотирьох кінців світу» («Już dzień się nachylił do czterech krańców świata», 2004) та книжки перекладів «Атлантида» (1989). У 1993 році також виходить один із найкращих творів поета — поема «Атлантида», головна тема якої «постійна загроза занепаду рідної землі, відсутність натурального оновлення через переселення українців з рідних місць (Лемківщина, Бойківщина, Надсяння, Любачівщина, Білгорайщина, Холмщина та Підляшшя) на західні і північні землі у Польщі в 1947 році» [2, с. 5]. У своїх поезіях Тадей Карабович підіймає загальнолюдські проблеми екзистенційного та індивідуального досвіду, постійно повертається у минуле, нагадуючи нам, що воно не померло.

Карабович дебютував зі своєю поезією у журналі «Камена» у 1980 році, а в «Нашому слові» у 1982. Уже у 1989 році його твори вперше могли прочитати на материковій Україні. З дебютом він виступив своїми поетичними рядками на сторінках «Всесвіту»:

Україна
хліб мій і сіль
мандрувать до неї мені
бо тільки там
Істина [4, с. 60].

Нині Карабович належить до Люблінського осередку Спільки польських літераторів.

Характеризуючи поезію письменника, відома дослідниця білоруської поезії в Польщі професор Тереза Заневська пише: «...wiele wierszy Tadeja Karabowycza przypomina bursztyny z zatopionym w środku igliwiem nieistniejących lasów, wyraźnym i nierzeczywistym zarazem. Punktem wyjścia dla wielu wierszy jest obsesyjny dramat pamięci zaplątanej w gęstej materii istnienia... Strofy Tadeja Karabowycza przypominają nam, że każdy z nas ma swoje, do którego powrót zapewnia nam bezpieczeństwo i siłę» [17, с. 6].

«Поетичний світ Карабовича при всій метафізичній визначеності, закінченості, гранично рухомий, реалізується як вічний діалог між двома полюсами — людиною і космосом», — так коротко і влучно характеризує специфіку поетичної творчості Карабовича дослідниця його творчості Леся Лещенко у передмові до збірки «Вибрані поезії» [3]. Уся поетова творчість пронизана глибоким психологізмом і пройнята жагою кохання і віри в Бога. Крізь призму любові прочитуємо складну гаму почуттів, відчуттів та інтуїції.

Тадей Карабович також проявив себе висококваліфікованим перекладачем з української на польську і навпаки. Переклав на польську і видав збірки Ігоря Калинця, про якого написав і захистив кандидатську дисертацію, а також Марії Ревакович, Романа Бабовала, Йосипа Струцюка. Започаткував і щороку видає щорічний альманах українських письменників у Польщі «Український літературний провулок». Однак ще до цього Карабович виявив себе талановитим видавцем, оскільки упорядкував антологію української поезії в Польщі «Po tamtej stronie deszczu. Poezja ukraińska». Живе і працює в Любліні. Має власний музей під відкритим небом у селі Голя поблизу Любліна.

Твори письменника пройняті духом доброзичливості та лагідності. «Одним з рушійних струменів поезії Карабовича є релігійність. Але часто метафізична інтроспекція поета звернена більше до земного, ніж до небесного. Він наділяє земні атрибути християнською символікою, кажучи, наприклад, вірити птахам, бо вони приносять радість; весні, бо вона приносить сумніви. Чи осені, яка дає терпеливість, — щоб прийти до узагальнюючого символу остаточності» [1].

Другим головним мотивом творчості Карабовича є Україна, велика, материкова і мала батьківщини — рідна Холмщина, що дихає красою своїх красивдів, теплотою спогадів дитинства чи не у кожному вірші письменника:

моє серце замкнене на ключ ранку
освітлює промінь спогадів
мої спогади це Холмщина
з якої я вийшов в невідомості
повернення [3, с. 115].

Одним із найбільш могутніх мотивів, що б'ють справжнім джерелом із творчої спадщини Карабовича, є пейзажна лірика. Природа рідної поетовому серцю Холмщини описана з надзвичайною емоційністю, притаманною лише поетові оригінальною метафоризацією та чудовою образністю. Поет молитвою звертається до вітру, який понесе диких качок на велику Україну із такого знайомого Бубнова:

вітер що змішує
запах диму палених трав
з криком диких качок
поміж неприступних купин
палаючих соковитістю

десь летять гуси
запізнені на своє Полісся
що їх на мить
зупинив чар зазеленілого Бубнова

ой весно
веснонько [3, с. 307].

Вірші Карабовича надзвичайно різноматі у поетичних засобах. Відповідно до потреби, він користується регулярним, напіврегулярним і вільним віршем. Цікаво простежувати функціонування його метафор, що у переважній більшості належать до асоціативно прямих. Однак подекуди трапляються і складні образні структури, побудовані на взаємовиключних компонентах («колись, неначе хуртовина, залякне над тобою світло», «велике небо що було таке таємниче / ставало синє і глибоке в молитовності / ранку»).

Поезію Тадея Карабовича перекладали на багато мов світу. На польську Ян Леоньчук, Флоріан Неуважний, Марек Олейнік, Лідія-Ірена Венглаж; на французьку в «La Parole Ukrainienne» (1999, №2863); на англійську Богдан Бойчук та Мирося Стефанюк; на білоруську Андрей Динько; на чеську Лібор Мартінек та В'ячеслав Шаур; на італійську Ірена Конті ді Мауро; на румунську Степан Ткачук.

Петро Львович народився 1912 року в селі Шимківці на Кременеччині на Волині. Після української гімназії в Кременці вступив і вдало закінчив Гірничу академію в Кракові. Працював на металургійних заводах і фабриках Сілезії, також викладачем політехнічних інститутів. Автор багатьох технічних наукових праць, має титул доктора технічних наук. Вірші почав писати на 70-му році життя. Поезії публікувалися у «Нашому слові», «Українських календарях». З 1988 року пішов на пенсію.

Говорячи про поетів Холмщини, варто також згадати Івана Ігнатюка, котрий значно більше відомий як збирач і видавець фольклору. Іван Ігнатюк народився 1928 року в селі Данці Володарського повіту. Поет, краєзнавець, етнограф, активний діяч Українського суспільно-культурного товариства в Любліні, де обирався членом правління Люблінського гуртка. Збирач фольклору Підляшшя, автор статей на різні теми, зокрема з етнографії, які друкувалися у «Нашому слові», «Над Бугом і Нарвою», виданнях «Українського календаря». На початку 80-х років видавав позацензурний альманах «Наш голос» спільно з Іваном Киризиюком, де друкував поезії українських письменників з Підляшшя. Донині проживає у Любліні.

Поетичні тексти Івана Ігнатюка доволі різноманітні за своїм стилем та тематикою. Здебільшого вони спираються на власні переживання поета («Я буду жити», «Я все-таки

пишу»), роздуми з приводу минулого, нинішнього дня і майбутнього надбужанської землі та людей («П'ять білих лебедів»), на патріотичні мотиви туги за спільною великою Батьківщиною-Україною, він хотів би:

та
«напитися Дніпрової води»
«маленьку жменьку...
священної землі
З кургану
нашого Тараса» на свою могилу
(«Мій заповіт»)

Публіцистичною пристрасною позначений його віршований ліричний репортаж «Моя перша зустріч з Києвом», сатиричне вістря пера видно у вірші «Плаче мати Україна», який написано за мотивами підляської веснянки. Тут він описує механізм втрати рідної мови. Часто Ігнатюк використовує у своїх поезіях зворушливі мовні знахідки фольклориста («Поважно та жартома про давню їжу»).

Потреба відтворити пережите у віршах, звичайно, не одразу породжує поезію, однак, оскільки задовільняє внутрішню потребу, то також заслуговує на увагу. Саме до таких можна зарахувати віршовані розповіді, які пише літературною мовою Михайло Яким'як із Любліна. У його «Споминах з дитинства» та у давній віршованій розповіді «Експерсія по Україні» дається звіт про те, що зафіксувала пам'ять і серце автора.

Література:

1. Бойчук Б. Тадей Карабович (1959) / Б. Бойчук // Позатрадиції : антологія української модерної поезії в діаспорі. — К. ; Торонто ; Едмонтон ; Оттава, 1993. — С. 457.
2. Карабович Т. Атлантида / Т. Карабович. — Варшава, 1993. — 38 с.
3. Карабович Т. Вибрані поезії / Т. Карабович. — Білосток, 2001. — 322 с.
4. Карабович Т. Коли покличе мене Господь / Т. Карабович // Український літературний провулок. — 2004. — Т. 4. — С. 60.
5. Лесів М. Поезія рідної хати / М. Лесів // Наше слово. — 1980. — № 24. — С. 5.
6. Лесів М. Про українсько-підлясько-холмські вірші Степана Сидорука та їх мовну форму / М. Лесів // Український літературний провулок. — 2003. — Т. 3. — С. 216–222.
7. Молода українська поезія. Остап Лапський рекомендує // Наше слово. — 2002. — № 6 (2323). — С. 7.
8. Назарук В. Письменники Холмщини та Підляшшя / В. Назарчук // Український календар. — 1985. — С. 242–252.
9. Петро Купрись — невідомий поет (Прощання) // Над Бугом і Нарвою. — 2002. — № 5–6. — С. 56–58.
10. Сидорук С. Над Бугом / С. Сидорук. — Варшава: УСКТ, 1983.
11. Сидорук С. Рідна пісня / С. Сидорук // На Бугом. — Варшава, 1983. — С. 23.
12. Nad ołtarzem pól. Antologia religijnej poezji ludowej Lubelszczyzny / Wybór i słowo wstępne M. Łesiów. — Lublin, 1986. — S. 159.
13. Rejestr członków Stowarzyszenia Twórców Ludowych. Stan na dzień 1.XII.1979. — Lublin, 1979.
14. Sydoruk S., Chleb nowej dojrzałości / S. Sydoruk. — 1995 (рукопис).
15. Sydoruk S. Pod sokorzyną, pod jesionami / S. Sydoruk. — Lublin, 1988. — 228 s.
16. Weil S. Zakorzenie i inne fragmenty. Wybór pism / Oprac. A. Wielowieyski / S. Weil. — Warszawa, 1961. — s. 194.
17. Zaniowska T. Okna pamięci / T. Zaniowska // Karabowycz T. Już dzień się nachylił do czterech krańców świata (wiersze) / przekład z języka ukraińskiego Jan Leończuk. — Lublin, 2004. — S. 5–7.

Ukrainian Literature on the Territory of Cholm

The article deals with the Ukrainian literature which has been written after the Second World War and until now on the territory of Cholm. The paper analyzes the creative works by the most famous representatives of this literature. The study considers the literary process in Cholm.